

УДК 343.123.1

В. Д. Пчолкін,**К. В. Аріт****СЛІДЧІ ВЕРСІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ**

Розглянуто особливості висування слідчих версій і планування розслідування злочинів, що вчиняються під час виробництва продовольчих товарів. Показано, що слідчі версії знаходяться в прямій залежності від матеріалів, які є в розпорядженні слідчого у зв'язку з тією чи іншою слідчою ситуацією. Виділено найбільш типові з них. У плануванні розслідування кримінального правопорушення домінуюча роль належить слідчим версіям, які визначають напрямки розслідування та організацію слідчої діяльності. Звернуто увагу на специфіку розслідування багатоепізодних злочинів, яка визначає і відповідну форму плану розслідування. Його основу складають плани розслідування окремих епізодів злочинів.

Ключові слова: слідчі версії, планування розслідування злочинів, виробництво продовольчих товарів.

Розслідування злочинів економічної спрямованості, що вчиняються під час виробництва продовольчих товарів, має свої особливості. Воно передбачає встановлення в ході проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій обставин, які підлягають доведенню у кримінальному провадженні: події злочину; вини особи, яка його вчинила; мотивів злочину; фактичних даних, які впливають на міру і характер відповідальності і характеризують таку особу; характеру і розміру збитків, заподіяних злочином; інших обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Ефективність розслідування злочинів у сфері виробництва продовольчих товарів значною мірою залежить від наявності планів, які обумовлюють його організацію. Планування передбачає використання традиційного і нетрадиційного шляхів. До першого прийнято відносити відпрацювання так званих типових версій, висунутих на основі наукового аналізу даних узагальненого досвіду розслідування злочинів певної категорії, до другого – використання поряд з типовими версіями і таких, які не укладаються у звичні рамки, а виникають у зв'язку з виявленням нових способів учинення злочинів та інших даних. Через це найважливішим для слідчого є використання обох зазначених шляхів, тобто здійснення активної розумової діяльності, пов'язаної з висуванням різного роду версій.

Особливості планування та оперування слідчими версіями під час розслідування злочинів економічної спрямованості найбільш повно розроблені вченими криміналістами, що дає підставу розглядати дану методику як базову. Окремі питання цієї проблеми отримали наукове обґрунтування в роботах Р. С. Белкіна, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. П. Корж, Г. А. Матусовського, © Пчолкін В. Д.,

Аріт К. В., 2013

В. Ю. Шепітька та ін. Більшість дослідників зазначеної проблеми розглядають версію як метод пізнання, а планування – метод організації розслідування [1–5].

У процесі розслідування злочинів – процесі пізнання певних фактів і їх взаємозв'язку – широко застосовуються закони логічного мислення. На думку В. О. Коновалою, в ході пізнання невідомого слідчий оперує так званими слідчими версіями, структура і стадії розвитку яких відповідають логічним поняттям гіпотези. Слідча версія являє собою різновид гіпотези, специфіка якої визначається особливостями і характером тієї сфери, в якій відбувається дослідження [6, с. 56].

Під слідчою версією слід розуміти обґрунтоване фактичними даними припущення про подію злочину, його учасників, мотиви та інші обставини, що пояснюють встановлені у кримінальному провадженні факти. За сферою використання версії поділяють на слідчі, оперативно-розшукові, судові та експертні. Ці версії, як правило, взаємопов'язані і можуть впливати одна з одною. Так, слідча версія може впливати з експертної, оперативно-розшукова – зі слідчої, і навпаки. Висування і перевірка версій є основним змістом планування розслідування [7, с. 191]. Вирішуючи питання про послідовність слідчих (розшукових) дій, важливо насамперед планувати першочергові та невідкладні слідчі дії, а потім – дії, якими одночасно перевіряються кілька версій.

Мета публікації полягає в необхідності розгляду суті й змісту слідчих версій і планування розслідування злочинів, які вчиняють під час виробництва продовольчих товарів, а також особливостей висування слідчих версій залежно від слідчих ситуацій та формування планів на різних етапах розслідування.

Слід зазначити, що висування версій знаходиться в прямій залежності від матеріалів, які є в розпорядженні слідчого у зв'язку з тією чи іншою слідчою ситуацією. Аналіз практики досудового розслідування злочинів, скоєних у сфері виробництва продовольчих товарів, дозволяє виділити типові слідчі ситуації, серед яких:

1) затримання на місці злочину матеріально відповідальних осіб, які викрали сировину або готову продукцію. Слідча ситуація в цьому випадку складається із сукупності таких даних, як факт затримання, огляд викраденої продукції, відсутність супровідних документів на вивезення продукції з підприємства;

2) виявлення в ході ревізії нестачі сировини або готової продукції. Слідча ситуація в цих випадках складається з результатів ревізії, а також даних про можливих осіб, які вчинили привласнення або розтрату матеріальних цінностей ;

3) виявлення неврахованої сировини і готової продукції на складах або підприємствах. Названа ситуація включає в себе результати ревізії щодо причин і джерел утворення надлишків, показання матеріально відповідальних осіб щодо способів їх утворення і каналів збуту;

4) виявлення недоброякісних продовольчих товарів. Основу такої ситуації становлять рекламачії торгуючих організацій, дані про порушення технологічного режиму і наявність «зеконотленой» сировини.

Аналізуючи наведені ситуації, можна виявити в них наявність загальних характеристик, які визначаються тим, що в одних ситуаціях (1, 2) особи розкрадачів, як правило, відомі, в інших (3, 4) – особи не відомі.

Згідно з наведеними ситуаціями можна формулювати слідчі версії, зокрема про особу розкрадача, способи вчинення та приховування злочину, причини, що сприяють розкраданням сировини і готової продукції відповідно до етапів виробничої діяльності.

У плануванні розслідування кримінального порушення домінуюча роль належить слідчим версіям, які визначають напрямки розслідування та організацію слідчої діяльності. Водночас із висуненням слідчих версій слід зосереджувати увагу на їх обґрунтованості, оскільки остання визначає реальність і обґрунтованість плану розслідування.

Версії знаходяться в тісному взаємозв'язку зі слідчими ситуаціями і висувують їх відповідно до розвитку останніх. Цим взаємозв'язком обумовлено і планування розслідування. Таким чином, ситуаційність планування визначається аналізом вихідних даних, існуючих на початковому етапі, і складових слідчої ситуації, висуненням версій (версій) і перевіркою останніх шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, що фіксуються в плані розслідування.

Слідчі версії відносно причетності до злочину осіб, способів вчинення злочину у сфері виробництва продовольчих товарів будуються відповідно до етапів виробничого процесу. У виробництві продовольчих товарів виділяють такі основні етапи виробничого циклу:

- а) отримання і зберігання сировини й матеріалів;
- б) виробництво напівфабрикатів і готової продукції.

У разі виявлення неврахованих надлишків сировини або готової продукції версії щодо осіб, які вчинили розкрадання, впливають з аналізу способів вчинення розкрадання. До останніх ми відносимо на етапі отримання і зберігання сировини й матеріалів такі:

- зниження в документах кількісних і якісних показників під час отримання сировини ;
- передача сировини зі складу до цеху в кількостях менших, ніж зазначено у документах;
- складання підроблених документів про втрати, які не мали місця насправді;
- списання отриманої сировини і матеріалів на псування в кількостях, що перевищують фактичні втрати.

Як видно з перерахованих способів, створення неврахованих надлишків можуть здійснювати тільки певні особи, які виконують точно визначені посадові чи виробничі функції. У цьому плані до числа осіб, які вчиняють розкрадання, можуть бути віднесені матеріально відповідальні особи, котрі наділені функціями з розподілу, транспортування та збереження матеріальних цінностей. Такими повноваженнями наділені комірники, прийомоздавальники, експедитори та інші особи.

Висунення версій щодо осіб, які вчинили розкрадання на етапі виробництва готової продукції, може бути здійснено на основі аналізу способів створення неврахованих надлишків, до яких належать:

- порушення технологічного режиму шляхом недовкладання до-рогої сировини або її заміни більш дешевою;
- умисне відхилення в регулюванні апаратури, що виконує окремі виробничі операції;
- завищення вологості у процесі виготовлення напівфабрикатів і готової продукції;
- оприбуткування готової продукції за передбаченими нормами, а не за її фактичним виходом.

Діючі уніфіковані рецептури на продовольчі товари у багатьох випадках передбачають досить широкі відхилення від норм, що створюють можливості для розкрадання фактично виготовленої продукції. Знання цих обставин сприяє висуненню версій стосовно осіб, які мають відношення до технологічного процесу, до формування норм закладки на виготовлення пробних партій для розрахунку отримання зайвої продукції.

На етапі передачі готової продукції на склад версії про осіб, які вчиняють розкрадання, також ґрунтуються на аналізі способів, за допомогою яких можуть утворюватися надлишки.

Слід зазначити, що версії щодо способів учинення злочину значною мірою залежать від аналізу посадових функцій осіб, які здійснюють певні виробничі процеси або керують ними. Аналіз слідчої практики і, зокрема, розкрадань, скоєних у процесі виробництва продовольчих товарів, свідчить про досить чіткий зв'язок між способом, що обирається для вчинення злочину, та особою (особами), що вчиняють названі дії. Це визначається чітким розмежуванням виробничих функцій і безпосереднім зв'язком посадових осіб з окремими етапами виробничого процесу. В тих випадках, коли розкрадання скоюється групою, а це особливо характерно для підприємств продовольчої сфери, розподілення ролей відбувається за принципом найбільш тісного взаємозв'язку осіб з виконуваними обов'язками. Таким чином досягають двох цілей: 1) «кваліфіковано-го» виконання злочинних дій; 2) приховування злочинної діяльності.

Слід зауважити, що висунення версій можливе не тільки стосовно події в цілому, але й щодо окремих епізодів, зокрема

пов'язаних зі створенням неврахованих надлишків на різних етапах виробництва або на етапі передачі готової продукції на склад для подальшої реалізації.

Висування версій на початковому етапі розслідування передбачає складання плану, необхідного для їх перевірки. Плани містять: пошукові і слідчі версії; дані, що підлягають перевірці; перелік слідчих (розшукових) дій; обставини, які необхідно встановити слідчим або оперативним шляхом; вказівки на строки і виконавців. Плани можуть змінюватися і доповнюватися. Ініціатива щодо їх коригування належить як слідчому, так і прокуророві, який здійснює процесуальне керівництво кримінальним провадженням. Якщо на початковій стадії кримінального провадження задіюється значне число співробітників, то складається план організаційних заходів, який включає в себе розрахунок сил і засобів, необхідних для проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

Письмовий план є не тільки організуючим початком процесу досудового розслідування, а й способом, що сприяє логічному розвитку планування на всіх етапах кримінального провадження, оптимальному поєднанню узагальненого досвіду і конкретного плану розслідування.

Слідчі версії складають логічну основу плану розслідування кримінального правопорушення. Найбільш раціональним є план, складений за кожною висунутою версією, з виділенням у його загальної частини питань, що підлягають з'ясуванню за всіма версіями [8, с.157].

Планування розслідування розкрадань охоплює чотири основні етапи: 1) вирішення питання про відкриття кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР; 2) початок розслідування та проведення першочергових слідчих (розшукових) дій; 3) проведення подальшого розслідування; 4) закінчення досудового розслідування. Зрозуміло, що кожен етап планування в міру необхідності коригується, плани розслідування доповнюються [9].

Планування передбачає з'ясування ряду обставин, важливих для розслідування. Поряд з ними передбачається проведення окремих слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій, необхідних для встановлення названих обставин. При цьому слід враховувати, що проведенням однієї слідчої дії або тактичної операції можна з'ясувати відразу кілька важливих для розслідування обставин. Так, наприклад, під час проведення обшуку можна виявити не тільки цінності, нажиті злочинним шляхом, а й чорнові записи, листування, що свідчать про злочинні зв'язки, розрахунки за виконання незаконних операцій і канали збуту викраденої продукції. Це ж відноситься і до проведення інших слідчих (розшукових) дій, таких, як огляд документів, призначення та проведення різного роду експертиз. У той же час важливо знати, що планування, згідно з

таким принципом, як динамічність, не повинно бути відсталим, застиглим. Динамічність останнього, необхідність внесення змін і доповнень визначаються ситуацією розслідування, виявленням доказів, змінами його напрямку та обсягу досліджуваних обставин [9].

У разі розслідування розкрадань в особливо великих розмірах плани, що складаються щодо окремих епізодів, повинні входити в загальний план розслідування і координуватися з ним. Складений таким способом план може бути найоптимальнішим і виконувати організуючу роль. Планування на первісному етапі розслідування не може передбачити всіх виникаючих версій, тому що виходить з обмеженого матеріалу. В міру накопичення доказів висунуті версії можуть знаходити своє підтвердження або відпадати. Нові версії зазвичай відрізняються більшим ступенем обґрунтованості, а отже, – й реальності. Їх перевірка здійснюється за допомогою виконання окремих слідчих (розшукових) дій або їх систем і вимагає продуманості, з метою здійснення найефективніших шляхів розслідування.

Специфіка розслідування багатоепізодних злочинів визначає і відповідну форму плану розслідування у таких кримінальних провадженнях. Його основу складають плани розслідування окремих епізодів злочинів.

Планування розслідування багатоепізодних злочинів вимагає складання схем взаємозв'язків певних даних: окремих епізодів, співучасників, об'єктів, способів, руху грошових коштів і матеріальних цінностей, документів, технологічного процесу виробництва, механізму злочину тощо. Дані матеріали використовуються в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій для складання обвинувального акта.

Схеми виконують не тільки ілюстративну роль, але й дозволяють: систематизувати наявну доказову інформацію; простежити злочинні зв'язки між окремими особами; виявити канали розкрадання та місця збуту викраденого. У складанні плану розслідування використання схем сприяє його чіткості, найбільш доцільній послідовності проведених слідчих дій, охопленню всіх епізодів злочинної діяльності.

Як видно з викладеного, у плануванні визначальна роль належить аналізу способів учинення злочинів і тих слідчих ситуацій, які виникають на різних етапах розслідування. Стосовно специфіки сфери виробництва продовольчих товарів висунення нетрадиційних (нетипових) версій, як правило, впливає з названих раніше характеристик способів скоєння злочинів та слідчих ситуацій. Їх поглиблене вивчення сприяє визначенню найбільш ефективних шляхів досудового розслідування.

Список використаних джерел: 1. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве : монография / В. Е. Коновалова. – Х. : Изд. ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2007. – 192 с. 2. Белкин Р. С. Курс криминалистики :

в 3 т. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с. 3. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько ; за ред. акад. НАН України В. Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с. 4. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с. 5. Комісарчук Р. В. Слідчі ситуації і версії на початковому етапі розслідування злочинів проти порядку приватизації / Р. В. Комісарчук // Актуальні проблеми держави і права. – Вип. 32. – 2007. – С. 92–99. 6. Коновалова В. О. Вибрані твори / В. О. Коновалова. – Х. : Апостіль, 2012. – 528 с. 7. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организационными группами, преступными организациями : руководство для следователей : науч.-практ. пособие / В. П. Корж. – Х. : Лицей, 2000. – 280 с. 8. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Х. : Право, 2008. – 464 с. 9. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань : наказ Ген. прокуратури України № 69 від 17 серп. 2012 р. із зм. і допов., внес. наказом Ген. прокуратури України від 14 листоп. 2012 р. № 113.

Надійшла до редколегії 01.11.2013

Пчёлкин В. Д., Арит К. В. Следственные версии и особенности планирования расследования преступлений в области производства продовольственных товаров

Рассмотрены особенности выдвижения следственных версий и планирования расследования преступлений, которые совершаются в процессе производства продовольственных товаров Показано, что следственные версии находятся в прямой зависимости от материалов, которые имеются в распоряжении следователя в связи с той либо иной следственной ситуацией. Выделены наиболее типичные из них. В планировании расследования уголовного правонарушения доминирующая роль принадлежит следственным версиям, которые определяют направления расследования и организацию следственной деятельности. Обращено внимание на специфику расследования многоэпизодных преступлений, которая определяет и соответствующую форму плана расследования. Его основу составляют планы расследования отдельных эпизодов преступлений.

Ключевые слова: следственные версии; планирование расследования преступлений, производство продовольственных товаров.

Pcholkin V. D., Arit K. V. Investigative leads and specific features of planning the investigation of the offences committed in the sphere of food production

Specific features of putting forward investigative leads and planning investigation of the offences committed in the sphere of food production are examined. It is demonstrated, that features of planning and following investigative leads during the

investigation of economical crimes were most fully researched by the forensic scientists, which allows to treat this method as a basic one. A process of putting forward investigative leads directly depends on the data available to investigator in relation to the given investigatory situation. Analysis of the pretrial investigation cases of the crimes committed in the sphere of food production allowed the author to formulate the most common ones. According to the given investigatory situations investigative leads can be put forward, particularly, concerning the person of perpetrator, modus operandi, circumstances that facilitate embezzlement of raw materials and products according to the stages of production. Investigative leads that determine directions of investigation and organization of investigative activity play the main part in the investigation of criminal offence. Author assumes that investigative leads concerning involvement in the crime of certain persons and modus operandi in the sphere of food production are formulated according to the stages of production. Investigative leads concerning the crime considerably depend on the analysis of the job description of the persons who perform or manage processing functions. This is determined by the clear differentiation of the job descriptions and direct connection of employees to the certain stages of production. Attention is drawn to the features characteristic to the continuing offences investigation that determine certain form of the investigative plan. It is based on the investigative plans for separate episodes of the offence. Author concludes that analysis of modus operandi and other investigative situation occurring on the different stages of investigation plays defining role in the planning.

Keywords: investigative leads, planning of investigation, investigation of crimes, food production.

